

Ferran Robles i Sabater (València)

Les traduccions alemanyes de literatura catalana

L'actual debat sobre la internacionalitat de la llengua catalana i la seua presència real dins l'àmbit europeu i mundial no és un tema de discussió nou ni exclusiu del tombant de segle.¹ Així, la publicació en 1994 de l'informe de la UNESCO que presentava el català com la desena llengua més traduïda del món i l'anteposava a idiomes amb un major nombre de parlants, una llarga tradició literària i una hegemonia indiscutible als seus respectius territoris, com el xinès, el grec o l'hongarès, va ser el desencadenant de tot un seguit de reaccions en favor del ple reconeixement del català a les diverses instàncies estatals i europees. Les dades exposades en aquell treball trencaven totes les expectatives creades entorn d'una llengua sotmesa durant bona part dels tres segles anteriors a una situació d'inferioritat forçada i confirmaven el català com una de les llengües de cultura amb més prestigi i reputació, si més no, al continent europeu. La notícia va arribar en un moment especialment favorable per aquesta mena de debats, ja que pocs anys abans, hom havia fet notar la falta de catàlegs complets que aplegaren les traduccions del català a altres llengües i proporcionaren xifres reals amb les quals fóra possible avaluar amb més exactitud la repercussió de la cultura catalana als països del nostre entorn.² Pel que fa a l'àmbit germanoparlant, no van mancar esforços per donar-li resposta d'ençà que aquesta idea va ser enunciada i encara abans.³ Al llarg dels anys 70 i 80 van elaborar-se diversos reculls bibliogràfics d'aquestes característiques. Tanmateix, cap d'ells reeixí a oferir un panorama complet amb dades exactes de l'activitat traductològica desenvolupada als països de parla alemanya al voltant de la literatura catalana fins aquell moment.

1 Aquest treball aprofundeix en els continguts de la ponència realitzada a les III Jornades de Filologia Alemana celebrades a Sevilla del 15 al 17 de desembre de 2004.

2 El projecte de «Bibliografia Catalànica» va ser presentat al VIè Col·loqui de Llengua i Literatura Catalanes de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes a Roma el 28 de setembre de 1982.

3 Vegeu: Briesemeister, D. (1979), Brunn, A. von (1979), Stegmann, T. D. (1979), Siebenmann, G. (1985), Strosetzki, Ch. (1988), Schönberger, A. / Stegmann, T. D. (1988, 1989), Fernández, E. (1997, 2000, 2002), Robles, F. / Stegmann, T. D. (2003), Wirf, M. / Estelrich, P. (2004).

La recent publicació d'una nova recopilació bibliogràfica,⁴ que supera àmpliament les dimensions dels volums apareguts fins el moment actual i incorpora totes les novetats corresponents als últims anys, ens obliga a reobrir la discussió sobre aspectes que semblaven oblidats darrerament, com la reflexió sobre l'estat dels estudis catalans a les universitats espanyoles i europees i, en el cas que ens ocupa, les relacions literàries i culturals entre els territoris germanòfons i els catalanoparlants. Una anàlisi detinguda de les dades contingudes en aquesta obra ens permetrà observar quina ha estat l'evolució de les traduccions alemanyes de literatura catalana i posar de manifest la peremptòria necessitat de seguir elaborant aquesta mena de reculls de manera periòdica i impulsar nous repertoris que donen compte de les nombroses versions angleses, franceses, italianes i de tantes altres llengües, de textos originalment escrits en català.

1 Introducció

És inqüestionable l'enorme prestigi de la literatura alemanya a tot el món hispànic. En són una bona prova l'ingent nombre de traduccions de les seues principals obres a les quatre llengües peninsulars i els abundants estudis sobre la recepció dels seus autors clàssics i contemporanis al nostre país. Tanmateix, no sabem gaire sobre la presència de les lletres hispàniques al territori germanoparlant i sobre l'important paper que les editorials i els lectors alemanys, austríacs i suïssos han jugat com a consumidors de les literatures peninsulars i impulsors indirectes de traduccions d'obres originalment escrites en les llengües basca, catalana i gallega.⁵

Els canvis socials, econòmics i polítics dels darrers trenta anys han contribuït a modificar decisivament les relacions entre les cultures de l'àmbit hispànic i la resta del continent. Els lectors espanyols han tingut accés per primera vegada a determinats autors i les seues obres i, en el cas de bascs, catalans i gallecs, han pogut apropar-se a aquests escriptors i els seus textos en el seu propi idioma. D'altra banda, l'acabament de la dictadura franquista, l'establiment d'un règim democràtic i el reconeixement oficial del català, l'euskera i el gallec han donat a Europa l'oportunitat de descobrir una Espanya lingüísticament i nacionalment plural, molt allu-

4 Robles, F. (2005): *Bibliografía de la literatura catalana en versió alemanya – narrativa, poesia, teatre*, Aachen: Shaker.

5 Deixem de banda la literatura castellana, la penetració de la qual ha estat qualitativament i quantitativament indiscutible al llarg de la història.

nyada de la ficció d'una nació homogènia en la castellanitat difosa pel franquisme. La diversitat literària, lingüística i cultural peninsular ha fascinat acadèmics i lectors de tot el continent i ha esdevingut tema d'incomptables publicacions a dintre i fora d'Espanya. En aquest context, no ens ha de sorprendre gens la notable activitat traductològica que als darrers trenta anys s'ha vingut desenvolupant als països de parla alemanya entorn de la literatura en llengua catalana. L'augment continu del nombre de traduccions durant aquest període fa palès un interès sempre creixent dels lectors alemanys no sols pels clàssics catalans, ja coneguts als territoris germanòfons des de l'Edat Mitjana, sinó també pels autors més contemporanis. Anys després que les editorials i els lectors alemanys, austríacs i suïssos hagen descobert el fet plural de les llengües hispàniques i hagen esdevingut consumidors potencials de traduccions de les seues principals obres, se'ns plantegen qüestions de caràcter divers: Des de quan es tradueix del català? En quina mesura estan presents les lletres catalanes als països de parla alemanya? Quins autors, obres o gèneres de la literatura catalana són més coneguts i apreciats? I, sobretot, quins factors (històrics, polítics, socials, etc.) han endarrerit, entrebancat o afavorit la introducció de la literatura catalana dins el món germanoparlant? Una revisió de les diferents etapes de la història de la traducció de literatura catalana a l'alemany ens servirà per donar resposta a aquestes i altres preguntes i establir els elements que han permès el retorn de la literatura catalana al lloc que li pertoca dins la cultura occidental.

2 Les traduccions alemanyes de literatura catalana: un estudi cronològic

Des que la primera versió alemanya d'un text literari català va veure la llum en 1583 fins el moment actual, l'aparició d'aquesta mena d'obres s'ha produït de forma discontinua i desigual al llarg dels segles. Així trobem que hi ha períodes de gran vitalitat, com el que es produeix al tombant del segle XX, i altres de total desaparició d'aquestes publicacions, com succeeix entre 1923 i 1945. Tanmateix, podem parlar a grans trets de quatre cicles ben diferenciats en la història de les traduccions de literatura catalana a l'alemany: una primera fase corresponent als inicis (1583–1888); una segona etapa molt prolífica que abraça els darrers anys del segle XIX i les primeres dècades del segle XX (1890–1923); un tercer moment de lenta i vacil·lant recuperació, que comença amb la postguerra europea i acaba amb la reinstauració de la democràcia a l'Estat Espanyol (1945–1979); i, finalment, un quart període que comprèn els darrers 25 anys (1980–2003).

El nostre propòsit immediat és l'anàlisi detinguda de cadascuna d'aquestes etapes tot parant esment de quins han estat els gèneres i els autors que han atret l'atenció dels traductors en cada moment i quins canvis s'han anat produint en la relació entre la literatura catalana i el món editorial alemany.

2.1 Les primeres traduccions alemanyes de literatura catalana (1583–1888)

Encara que les traduccions alemanyes de literatura catalana són escasses en aquest període i esdevenen habituals fins a les acaballes del segle XIX, cal remuntar-se a 1583 per trobar el primer text d'aquestes característiques. No oblidem, però, que el món germanoparlant tampoc havia romàs totalment aliè al fenomen de la literatura catalana en les centúries precedents. Les obres de Ramon Llull eren apreciades a Alemanya des de l'Edat Mitjana i el *Tirant lo Blanch* era ben conegut per la referència que Cervantes n'havia fet al *Quixot*.

La primera traducció completa d'un original català a l'alemany va ser l'*Espill de la vida religiosa (Desiderius: dialogus vere pius, et cumprimis iucundus de expedita ad Dei amorem via)* de Miquel Comalada, publicat en 1583 i reimprès en tres ocasions entre 1617 i 1709 (la darrera sota el títol de *Begierer*). La primera traducció d'un text en vers trigarà poc a produir-se. Es tracta del poema anònim, encara que generalment atribuït a Anselm Turmeda, *Disputació d'En Buc amb son cavall (Gespräch desz Esels wider Bruder Anshelmen de Turmeda)*, obra de Jacob R. von Speyer en 1606.

Encara que el nombre de títols catalans publicats entre els segles XVI i XVIII a Alemanya és més aviat reduït i reflecteix clarament l'escassa prominença que a Europa havia tingut la rica tradició catalana,⁶ l'aparició d'aquestes primeres traduccions revela la presència d'un seguit d'estudiosos alemanys plenament conscients de l'existència d'un territori hispànic amb una llengua pròpia i una cultura autònoma i ben diferenciada de la resta de la península. Destaquem aquest fet pel que té d'insòlit en un moment històric marcat pel retrocés cultural i el declivi polític dels territoris de la Corona d'Aragó, un procés que culminarà a començaments del segle XVIII amb la pèrdua de l'autogovern, la supressió dels Furs i les institucions i la prohibició de la llengua catalana.

6 Sobretot si considerem que en aquest moment les lletres catalanes ja havien viscut la seua època daurada amb figures de la importància de Cerverí de Girona, Ramon Llull, Ausiàs March, Joanot Martorell o Anselm Turmeda, molts dels quals no serien versió-nats en alemany fins a molts anys després.

Altres traduccions d'aquesta època són alguns fragments de la *Chronica* de Ramon Muntaner (1842, reeditada en 1844) i el *Llibre de les bèsties* (*Ein katalanisches Tierepos*, 1872) de Ramon Llull. A més, la decisió de J. Simonde de Sismondi d'incloure al primer volum de *Die Literatur des südlichen Europa's* (1816) composicions de Vicent Ferrandis, Ausiàs March i Narcís Vinyoles fa possible el primer contacte de la cultura alemanya amb la rica tradició lírica de la Catalunya medieval i renaixentista.

2.2 El descobriment de la cultura catalana a Alemanya (1890–1923)

Els darrers anys del segle XIX suposen l'autèntic despertar dels acadèmics i humanistes alemanys a la realitat cultural dels països de parla catalana. És l'inici d'un interès constant que anirà creixent progressivament i assolirà el seu punt màxim a l'època actual. Aquest fenomen, lluny de constituir un fet aïllat, s'inscriu perfectament en una tendència dominant a l'època. Al llarg de tot el segle XIX, nombrosos intel·lectuals alemanys comencen a sentir-se atrets per la diversitat lingüística i nacional europea i es llencen a l'estudi de la vida dels grups humans i les seues experiències col·lectives a partir de l'evidència present en manifestacions artístiques de caire popular, com els poemes anònims i la narrativa de transmissió oral. La literatura catalana, desconeguda fins aquell moment per al gran públic alemany, però amb un ric llegat, esdevindrà objectiu d'humanistes i lingüistes alemanys de finals del segle XIX i començament del XX (Ludwig Salvator, Wilhelm Meyer-Lübke, etc.). La traducció d'obres literàries serà una manera més d'acostar la cultura catalana als lectors alemanys.

La lírica és, sens dubte, el gènere preferit pels traductors en aquesta època primerenca. Tanmateix, ja trobem versions de les formes literàries més diverses: teatre, poesia, novel·la, conte popular i llibret operístic. El fet que els autors reproduïts en aquesta època no siguen els clàssics, sinó precisament els que estaven assolint major fama i prestigi a la Catalunya contemporània, ens fa pensar que l'edició de moltes d'aquestes obres va dur-se a terme pensant en un possible èxit comercial. Així s'ha d'entendre la publicació de novel·les d'autors modernistes com *Els sots feréstecs* (*Lazarus' Tod*, 1909) de Raimon Casellas, *Solitud* (*Sankt Pons: Roman*, 1909) de Víctor Català, *Revolta* (*Gori der Rebell: Roman*, 1912) i *Per la vida* (*Das Tomatenbeet*, 1912) de Josep Pous i Pagès, *Josafat* (*Josaphat*, 1918) de Prudenci Bertrana, totes elles traduïdes per Eberhard Vogel, i la narració naturalista *L'escanyapobres* (*Der Vampyr*, 1920) de Narcís Oller.

Pel que fa a la lírica, hem de destacar la bona acollida que va tenir la poesia religiosa de Jacint Verdaguer. Entre 1891 i 1911, es publicaren fins a set volums dels seus poemes, entre els quals destaquem *Flors del calvari* (*Blumen vom Kalvarienberge*, 1904), *Eucarístiques* (obra de la qual existeixen dues versions: *Eucharisticum*, 1906, i *Eucharistische Lieder*, 1907), *Lo somni de Sant Joan* (*Der Traum des heiligen Johannes*, 1909) i *L'Atlàntida* (*Atlantis*, 1911). Altres autors lírics que també van captar l'atenció dels traductors alemanys van ser Joaquim Rubió i Ors, l'obra poètica del qual va ser reproduïda en una edició poliglota en quatre volums i publicada entre 1888 i 1902, i Víctor Balaguer, que veuria aparèixer la versió alemanya del seu cèlebre poema *Los Pirineus* (*Die Pyrenäen*) en 1892.

Encara dins del gènere poètic, destaca la tasca realitzada pels hispanistes Johannes Fastenrath i Rudolf Grossmann, que elaboraren sengles antologies de poesia catalana contemporània en traducció alemanya i contribuïren de forma decisiva a difondre la tradició poètica catalana als territoris germanòfons mitjançant la presentació d'escriptors i obres desconeguts pels lectors alemanys d'aleshores. A *Catalanische Troubadoure der Gegenwart* (1890), Fastenrath reuneix 276 poemes de 92 diferents autors, entre els quals es troben totes les figures més destacades de la Renaixença: Bonaventura Carles Aribau, Víctor Balaguer, Maria de Bell-Lloch, Miquel Costa i Llobera, Tomàs Forteza, Àngel Guimerà, Francesc Matheu, Apelles Mestres, Joaquim Rubió i Ors i Jacint Verdaguer, entre molts altres. L'antologia de Rudolf Grossmann, *Katalanische Lyrik der Gegenwart* (1923), recull poemes dels principals autors de les últimes dècades, mostrant així la clara vinculació existent entre la lírica catalana de començament del segle XX i les tendències més avantguardistes de la literatura europea. Entre els poetes escollits per Grossmann destaquen Joan Alcover, Gabriel Alomar, Josep Carner, Ventura Gassol, Guerau de Liost, Joan Maragall, Miquel dels Sants Oliver, Carles Riba i Josep Maria de Sagarra.

Un altre personatge destacat de l'època va ser l'Arxiduc Ludwig Salvador. La seua descripció de Mallorca a *Somnis d'estiu ran de mar* (*Sommerträumerien am Meeresufer*, 1912) va representar el primer contacte entre Alemanya i l'illa en època moderna. Aquest personatge, gran amant de les llengües i cultures mediterrànies, va dedicar una part de sa vida a viatjar per tot Mallorca a la recerca de manifestacions literàries i artístiques autòctones. El resultat del seu treball van ser les *Rondaies de Mallorca* (*Märchen aus Mallorca*), publicades per primera vegada en 1896 i reeditades en diverses ocasions.

Una menció a banda mereixen les traduccions alemanyes de textos catalans dins l'àmbit de les arts escèniques. El gènere dramàtic va ser, amb

diferència, el menys traduït durant aquest període i solament ens ha quedat una versió de *Lo guant del degollat* (*Der Handschuh des Enthaupteten*) de Víctor Balaguer, publicada dins l'antologia *Catalanische Troubadoure der Gegenwart* (1890) de Johannes Fastenrath. La novetat, la representen les adaptacions de Rudolf Lothar a partir de dos textos teatrals d'Àngel Guimerà per als llibrets de les òperes d'Eugen d'Albert *Terra baixa* (*Tiefland: Oper in einem Vorspiel und zwei Aufzügen*, 1903) i *La filla del mar* (*Liebesketten: Oper in drei Aufzügen*, 1912).⁷

2.3 Postguerra europea i recuperació nacional (1945–1979)

2.3.1 La difícil represa (1945–1968)

L'èxit que va suposar la publicació de l'antologia de Rudolf Grossmann en 1923 significà una fita sense precedents i un aconseguiment que semblava definitiu en els intents de portar la literatura catalana a un nivell internacional. La línia ascendent que havien seguit les traduccions a l'alemany de les darreres dècades començava a donar fruits importants i augurava un futur immediat imparable. Tanmateix, els canvis polítics que ens els anys següents trasbalsarien la vida de catalans i europeus provocaren el trencament sobtat d'aquesta tendència. La dictadura de Primo de Rivera i els primers anys del règim franquista, amb la seua decidida política d'anihilació lingüística i nacional de bascs, catalans i gallecs, van suposar la interrupció immediata de qualsevol mena d'intercanvi cultural entre aquests territoris i la resta d'Europa. Qualsevol actitud de recolzament a les altres nacionalitats de l'Estat, àdhuc la que representava la traducció i difusió d'una novel·la, es considerava un desafiament al sistema establert. Els catalans (els bascs i els gallecs) i el seu principal símbol d'identitat, la llengua, havien deixat d'existir, convertint-se tant ells com els seus potencials lectors alemanys en víctimes del bloqueig cultural imposat pel règim. Els esforços de l'elit castellana governant en Espanya per difondre la imatge fictícia d'un país uniforme amb un sol idioma, l'espanyol, i una cultura nacional homogènia havien donat els seus fruits.

En el període que va de 1923 a 1945 es produeix la desaparició sobtada de la cultura catalana de l'àmbit europeu. Amb l'excepció que va representar la publicació del *Llibre d'Amic e Amat* (*Das Buch vom Liebenden und Geliebten*) de Ramon Llull a la revista *Wissenschaft und Weisheit* entre 1938 i 1940, el

7 Vegeu Soler, M. (en aquest volum).

temps que s'estén des de la instauració del règim de Primo de Rivera a l'acabament de la guerra en Europa significa l'emudiment absolut de la literatura catalana a dins i fora del territori peninsular. L'any 1945 marca un nou començament pel que fa a les traduccions de textos catalans en Alemanya i d'ençà fins a 1968 començarà a produir-se una lenta, encara que constant, recuperació.

El primer canvi que s'esdevé en aquesta època està relacionat amb els gèneres preferits pels traductors i lectors. Si abans de la guerra, la forma literària més conreada era la lírica d'autor, ara prenen un major protagonisme la lírica i la narrativa de caire popular. Seguint l'exemple de Ludwig Salvator, estudiosos com H. G. Loik (1949), F. Karlinger (1960), H. Meier / F. Karlinger (1961) i F. Karlinger / U. Ehr Gott (1968) dediquen volums sencers o àmplies parts de les seues obres a la recopilació de contes balears i catalans. Igualment, F. Karlinger (1948), H. Möller (1954) i J. Gregor *et al.* (1957) compilen i tradueixen un nombre considerable de cançons populars de tot el territori catalanoparlant.

Els gèneres dramàtic i èpic també pateixen les conseqüències del període. Com en èpoques anteriors, el teatre continua tenint una presència merament testimonial. Així, en els més de vint anys de postguerra, solament es tradueix la peça *Nadal en temps de guerra* (*Katalanische Weihnachtschronik*, 1955) de Lluís Capdevila. El gènere novel·lesc, que havia pres embranzida a començaments de segle, passa a ocupar ara una posició marginal. No obstant, cal subratllar fites importants, tot i que poc nombroses, com *L'illa de la calma* (*Mallorca: Die Insel der Ruhe*, 1960) de Santiago Rusiñol, *Es té o no es té* (*Der eine hat's, der andere nicht: Roman*, 1961) d'Odó Hurtado i *L'escanyapobres* (*Der Vampyr*, 1954), nova versió de la novel·la de Narcís Oller que ja havia estat traduïda i publicada en 1920. L'autor que realment captiva el públic alemany de l'època és Ramon Llull. La publicació en 1945 de la nova traducció del *Llibre d'Amic e Amat* (*Das Buch vom Liebenden und Geliebten, geistliche Gleichnisse*), de Maurice Aubry, dona el tret de sortida a tot un seguit de versions de les seues obres més importants i suposa l'inici d'una fascinació pel canonge mallorquí que arriba fins als nostres dies. A més de les cinc edicions del *Llibre d'Amic e Amat* aparegudes entre 1945 i 1967, cal destacar la reedició de la versió realitzada per Ludwig Klaiber per a *Wissenschaft und Weisheit* anys abans. La resta de traduccions de Llull d'aquesta època son el *Llibre de les bèsties* (*Die treulose Füchsin*, 1953) i el *Llibre d'Evast e d'Aloma e de Blanquerna* (*Das Ave-Maria des Abtes Blanquerna*, 1953).

2.3.2 L'Europa de 1968 i la transició a la democràcia (1970–1979)

La fi de la postguerra espanyola i europea, les transformacions que van seguir als esdeveniments de 1968 i l'embranchida que havien anat prenent els moviments de recuperació de la cultura nacional a Catalunya des de començaments dels 60 no passaren desapercebuts per a la resta de territoris europeus. El protagonisme que gradualment reconqueria la cultura en la llengua pròpia dins el territori catalanoparlant i el progressiu obriment cap a l'exterior iniciat als darrers anys del franquisme van marcar un punt d'inflexió en les relacions entre Catalunya (les Illes Balears, el País Valencià) i el públic alemany. En un moment en què Catalunya simbolitzava la resistència cultural d'una nació oprimida sota el jou feixista, es multiplicaren a Europa les publicacions centrades en aspectes d'una Espanya concebuda no com la nació uniforme que pretenia presentar el règim franquista, sinó des del punt de vista de la diversitat cultural i nacional. Quantitativament, aquest renovat interès per la cultura catalana es véu reflectit en un notable increment del nombre de traduccions de textos literaris. Si durant els anys seixanta, la xifra de versions d'obres completament o parcialment en català era de cinc, en els anys setanta s'arribà a les catorze. A açò caldria afegir les diverses reedicions de títols publicats a les dècades anteriors, així com l'aparició de nombrosos llibres, articles, treballs d'investigació i tesis doctorals sobre aspectes de literatura catalana.

Els anys setanta marquen un important canvi pel que fa als gèneres preferits pel públic alemany. La narrativa passa a ocupar un lloc central en detriment de la lírica, forma literària predominant en èpoques anteriors, que es veu relegada a una posició secundària. D'altra banda, hi ha una major preocupació per gèneres poc traduïts fins aleshores. Els autors germanoparlants, tot i centrar els seus esforços en la reproducció d'obres de narrativa de ficció, comencen a parar esment dels textos assagístics. Així, en 1976 es publiquen els assaigs *La pràctica de l'art (Praxis der Kunst)* d'Antoni Tàpies i *Antoni Tàpies i l'esperit català (Antoni Tàpies und der Geist Kataloniens)* de Pere Gimferrer. Dos anys abans havia aparegut l'obra literària completa de Salvador Dalí, *Unabhängigkeitserklärung der Phantasie und Erklärung der Rechte des Menschen auf seine Verrücktheit: Gesammelte Schriften* (1974), amb nombroses traduccions del català. Quant a la narrativa de ficció, en aquest període es reediten en diverses ocasions les antologies de contes populars de Karlinger / Ehrgott i Meier / Karlinger i es publica una nova recopilació: *Märchen aus Mallorca* (1974) d'Alexander Mehdevi. El descobriment de la novel·la catalana encara trigarà uns anys a produir-se. D'aquesta dècada

solament poden rescatar-se les traduccions d'*Els plàtans de Barcelona* (*Die Platanen von Barcelona: Roman*, 1970) de Víctor Mora i *La plaça del diamant* (*Auf der Plaça del Diamant: Roman*, 1979) de Mercè Rodoreda, una obra que es reeditarà en onze ocasions al llarg dels vint anys següents.

Si bé els gèneres narratius comencen a ocupar en aquesta època una posició central que ja no abandonaran, en la dècada dels 70 veuen la llum una sèrie de reculls poètics de gran significació. Johannes Hösle i Antoni Pous, autors de dues celebrades antologies poètiques, donen difusió a la literatura catalana a Alemanya a través tant de les seues traduccions com de nombrosos articles publicats individualment o en col·laboració. El seu primer treball rellevant, *Katalanische Lyrik im zwanzigsten Jahrhundert: Eine Anthologie* (1970), és una recopilació de poetes catalans moderns en la qual, a més de fer un compendi de la tradició lírica en llengua catalana i reivindicar un espai per a les lletres catalanes a l'àmbit europeu, Hösle i Pous presenten escriptors de l'alçada de Salvador Espriu, Gabriel Ferrater, J. V. Foix o Miquel Martí i Pol, fins aleshores desconeguts per als lectors alemanys. Igualment important va ser l'article «Ich will deutlich sprechen. Gedichte aus Katalonien»⁸ (1974), en el qual Hösle i Pous feren un repàs de les circumstàncies que havien marcat el desenvolupament de l'activitat poètica a la Catalunya de postguerra sota el signe del franquisme. Entre els poemes que il·lustren la seua exposició destaquen els de Vicent Andrés Estellés, Blai Bonet, Joan Brossa, Feliu Formosa i Pere Quart, mai abans versionats en alemany. Pel que fa a la narrativa, Johannes Hösle també va fer la seua aportació mitjançant l'antologia de contes i narracions *Katalanische Erzähler* (1978). La significació d'aquesta obra rau en el fet que Hösle és el primer a traduir a l'alemany les narracions de Pere Calders, Maria Aurèlia Capmany, Mercè Rodoreda o Jordi Sarsanedas.

Tornant al gènere poètic, cal destacar dues importants antologies que es publicaren a finals d'aquesta dècada. La primera va ser el *Katalanisches Liederbuch: Für Singstimme und Gitarre* (1976) de Bernhard Rövenstrunck, que va traduir i musicar composicions de poetes com Josep Carner, Salvador Espriu, J. V. Foix, Ramon Llull, Joan Roís de Corella, Jordi de Sant Jordi i Anselm Turmeda, molts d'ells desconeguts per al públic alemany de l'època. La segona antologia va ser obra de Tilbert Dídac Stegmann. Sota el títol de *Dignem no! – Sagen wir nein! Lieder aus Katalonien* (1979), Stegmann va reunir un considerable nombre de cançons representatives del moviment

8 Hösle, J. / Pous, A. (1974): «Ich will deutlich sprechen. Gedichte aus Katalonien», *Akzente: Zeitschrift für Literatur* 21, 289–314.

de la «Nova Cançó» i va contribuir a divulgar el treball de Raimon, Maria del Mar Bonet, Francesc Pi de la Serra, Joan Manuel Serrat i tants altres, a Alemanya.

L'única anormalitat d'aquest període de franca recuperació, la representa la traducció d'obres teatrals. Al llarg d'aquesta dècada només veurà la llum la peça *El cap violent* (*Der wilde Kopf*, 1975) de Joan Brossa.

2.4 El *boom* de la literatura catalana als països de parla alemanya (1980–2003)

Després del lent procés de represa i normalització que es va produir durant els 60 i 70, els darrers 25 anys han significat la tornada de la literatura catalana al panorama internacional. Els anys en què solament es traduïa del castellà han quedat definitivament enrere i les lletres catalanes són cada vegada més reconegudes a tot el continent. Quantitativament, açò s'ha concretat en un creixement del nombre de versions de literatura catalana en altres llengües sense precedents. A banda del castellà, francès, alemany o italià, és a dir, els idiomes que havien sigut tradicionalment receptors d'obres d'origen català, s'ha començat a traduir a l'anglès, el neerlandès, el portuguès, el rus, l'hongarès o el suec. Qualitativament, s'observa un notable canvi en el tipus de traduccions que es duen a terme. Una comparació de les xifres exactes de les noves traduccions publicades a Alemanya, Àustria i Suïssa durant els períodes abans esmentats i les que apareixen entre 1980 i 2003 serà suficientment aclaridora d'aquesta nova situació.⁹

<i>Gènere o subgènere</i>	1583–1888	1888–1923	1945–1979	1980–2003
Obres o antologies poètiques	1	13	8	17
Novel·les	—	6	5	56
Contes populars	—	1	5	5
Antologies de narracions	—	—	1	12
Literatura infantil	—	—	—	64
Obres teatrals	—	2	2	12
Altres obres en prosa	3	1	7	16

El nombre de traduccions de literatura catalana a l'alemany augmenta exponencialment a finals del segle XX. Com a principal motiu d'aquest increment hem d'apuntar inequívocament a l'auge del mercat editorial a

9 Font: Robles, F. (2005): *Bibliografia de la literatura catalana en versió alemanya – narrativa, poesia, teatre*, Aachen: Shaker.

tota Europa durant aquesta època. Tanmateix, en el cas català, també hem de parar esment d'una tendència que s'havia iniciat als anys 50 i 60 i dels esforços d'acadèmics, traductors i editors compromesos amb la causa de donar a conèixer al públic germanoparlant el cabal literari i cultural dels Països Catalans. No podem estar-nos de reconèixer el treball de personatges com Eberhard Geisler, Angelika Maass, Hans-Ingo Radatz, Axel Schönberger o Tilbert Dídac Stegmann, que, a la seua tasca com a estudiosos de les lletres catalanes i traductors de les seues principals obres a l'alemany, sumaren l'organització d'incomptables seminaris, cursos, exposicions i col·loquis sobre aspectes de la llengua, literatura i cultura de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià.

Atès que una exposició detallada de les obres aparegudes en aquest període excediria els límits d'aquest estudi, mencionarem algunes dades generals sobre la naturalesa de les traduccions que es duen a terme de 1980 a 2003. D'antuvi direm que, si fins a 1968 i, en part, també durant els 70, les publicacions sobre temes catalans tractaven principalment aspectes del folklore nacional i la tradició popular, a partir dels anys 80 hi ha una major diversificació de gèneres i una atenció especial a la narrativa de ficció. La novel·la és la forma literària que experimenta un major creixement. A les traduccions d'autors ja clàssics com Joan Perucho o Mercè Rodoreda, s'uneixen les veus narratives més actuals del panorama català, com Guillem Frontera, Maria Jaén, Gemma Lienas, Andreu Martín, Maria Antònia Oliver, Maria Mercè Roca, Montserrat Roig, Ferran Torrent o Llorenç Villalonga. La tan esperada publicació en 1990 de la primera traducció a l'alemany de *Tirant lo Blanch* (*Der Roman vom weißen Ritter Tirant lo Blanc*), obra de Fritz Vogelgsang, marca una fita sense precedents, encara que queda per completar la publicació de la segona meitat de la novel·la.

Els autors catalans de narrativa breu també tenen molt bona acollida. Noms com J. V. Foix, Sergi Pàmies, Carme Riera i, especialment, Quim Monzó, que es converteix en un autèntic èxit de vendes a Alemanya a les acaballes dels noranta, es donen a conèixer al públic germanoparlant en aquesta època. Però, potser l'aportació més cridanera de les lletres catalanes en aquests anys, la representa la narrativa infantil. De 1980 a 2003, es publiquen 64 contes infantils, alguns dels quals es reeditaran en més d'una ocasió. Autors com Roser Capdevila, Mercè Company, Enric Larreula o Maria Martínez es converteixen en habituals a les llibreries infantils alemanyes. S'ha d'apuntar, no obstant, el lamentable fet que la majoria de les traduccions de narrativa infantil es realitzen a partir de les versions castellanes i no de l'original català.

Quant a la poesia, també s'aprecia un notable augment de les antologies publicades en aquesta etapa. Es tradueixen poemaris complets de Joan Brossa (1988, 1998, 2001), Salvador Espriu (1985, 1986, 1990) i Carles Riba (1993), i s'elaboren antologies de Vicent Andrés Estellés (1993) i Ausiàs March (1993). Seguint l'estela de Johannes Hösle i Antoni Pous, estudiosos com M. Soler i Marcet, T. D. Stegmann i J. Gómez Montero, preparen antologies en les quals reuneixen les veus més representatives, així com les més actuals, del panorama líric català. En aquestes obres, es donen a conèixer autors com Joan Brossa, Narcís Comadira, Gabriel Ferrater, Pere Gimferrer o Jaume Pont. La poesia d'autor desbanca la lírica popular, que havia dominat les traduccions alemanyes de literatura catalana en altres temps. Malgrat tot, una mostra que tampoc aquest camp resta completament oblidat és l'estudi de Stephan Schmitt sobre les cançons de treball replegades a una alqueria mallorquina (*Arbeitslieder auf Mallorca: Dokumentation und Untersuchung einiger Feldarbeits- und Hirtenlieder aus dem Sprengel des Dorfes Alqueria Blanca im Süden der Baleareninseln*, 1984).

L'embranzida que pren la traducció de textos catalans a Alemanya es deixa sentir fins i tot en el gènere dramàtic. A les acaballes d'aquest període es produeix un extraordinari increment en el nombre de noves versions d'obres teatrals i entre 1992 i 2003 podem documentar diverses adaptacions de fins a 12 peces de Carles Batllé, J. M. Benet i Jornet i, sobretot, Sergi Belbel, el treball dramàtic del qual es analitzat i divulgat en publicacions del prestigi de *Theater der Zeit* i *Theater heute*.

3 Conclusions

El nostre breu recorregut per la història de les traduccions alemanyes de literatura catalana ens ha permès establir quatre períodes en què es poden observar diferents tendències pel que fa a la quantitat i la diversitat dels textos versionats. La tendència global descrita és d'un increment més o menys constant des de l'aparició del primer text, el *Desiderius* de Miquel Comalada, en 1583 fins el moment actual. Aquesta inèrcia solament es trenca pels avatars polítics que a mitjan segle XX separen els territoris catalanoparlants de la resta del continent i impedeixen que el silenci forçat que la llengua catalana ha de suportar a Espanya trobe una forma d'expressió fluïda a l'exterior. El llarg interval que es produeix de 1923 a 1945, els inicis vacil·lants de la postguerra i l'impuls proporcionat pels canvis socials, econòmics i polítics de l'Europa de 1968 han donat pas a una situació de creixent normalitat, en la qual les lletres catalanes tracten de trobar el seu espai

entre les literatures nacionals de més prestigi a nivell europeu. Aquest canvi ha estat possible, en primera instància, per una sèrie de transformacions de caire polític tant a dins com fora d'Espanya. Tanmateix, cal no menystenir el paper que al llarg de les darreres dècades han jugat els lectors i les editorials dels països de parla alemanya com a consumidors d'una literatura condemnada a l'ostracisme al seu propi territori. L'obriment a Europa dels darrers decennis ha suposat el descobriment de la pluralitat lingüística i nacional d'Espanya per part dels lectors alemanys. El català, una llengua que parla quasi el 25% de la població espanyola, ha tornat a estar a l'abast del públic alemany, fet que ha facilitat l'increment quantitatiu i també qualitatiu de les traduccions de textos literaris, com ho demostra el fet que, si bé en un primer moment les obres de caràcter tradicional i folklòric predominaven sobre les obres de creació, al llarg dels darrers vint anys, la literatura catalana, sobretot en el cas de la novel·la i la narrativa breu, s'ha convertit en un producte molt a tenir en compte per part de les editorials alemanyes.

Un aspecte que resta per analitzar és la repercussió que l'actual situació econòmica que viu Alemanya tindrà sobre el futur, d'antuvi esperançador, de les traduccions de literatura catalana a l'alemany. Les retallades pressupostàries en política educativa i universitària han significat l'eliminació d'alguns dels cursos i seminaris sobre temes de literatura i cultura catalanes que venien impartint-se durant anys. No sabem en quina mesura la retirada de subvencions a projectes culturals d'aquesta mena i la més que possible supressió de càtedres i lectorats de català en els propers anys ha de ser interpretada com un nou entrebanc per l'expansió de la literatura catalana a Alemanya.

4 Bibliografia

- Briesemeister, Dietrich (1979): «Bibliographie katalanischer Veröffentlichungen in Deutschland seit 1945 (1945–1978)», *Iberoromania* 9, 155–163.
- Brunn, Albert von (1979): «Bibliografía Helvética de Estudios Catalanes (1960–1978)», *Iberoromania* 9, 164–168.
- Fernández, Ester (1997): «50 anys de tesis i tesines sobre temes catalans als països de parla alemanya (1945–1996)», *Zeitschrift für Katalanistik* 10,

- 130–159 [amb addicions i correccions a la *ZfK* 12 (2000), 202–205, i a la *ZfK* 15 (2002), 193–194].
- Hösle, Johannes / Pous, Antoni (1974): «Ich will deutlich sprechen», *Akzente: Zeitschrift für Literatur* 4:21, 289–314.
- Quintana, Artur (1986): «Les quatre literatures de l'Estat Espanyol en traducció alemanya», *El llibre alemany: eina de diàleg cultural amb Catalunya / El libro alemán: instrumento de diálogo cultural con Cataluña*, Frankfurt am Main: Druckerei Lembeck, LIII–LX.
- Robles, Ferran (2005): *Bibliografía de la literatura catalana en versió alemanya – narrativa, poesia, teatre*, Aachen: Shaker (Biblioteca Catalànica Germànica – Beihefte zur *ZfK*; 1).
- / Stegmann, Tilbert Dídac (2003): «Bibliographie der ins Deutsche übersetzten Erzählungen und Märchen», *Zeitschrift für Katalanistik* 16, 145–184.
- Sattel, Sabine (1991): «Seit 1945 im deutschen Sprachbereich fertiggestellte oder begonnene Habilitations-, Promotions-, Magister- oder andere Examensarbeiten über katalanische Themen», *Zeitschrift für Katalanistik* 4, 298–314.
- Schönberger, Axel / Stegmann, Tilbert Dídac (1988): «Katalanische Publikationen und Aktivitäten aus dem deutschen Sprachbereich (1984–1987)», *Zeitschrift für Katalanistik* 1, 243–262.
- (1989): «Katalanische Publikationen und Aktivitäten aus dem deutschen Sprachbereich (1988)», *Zeitschrift für Katalanistik* 2, 167–194.
- Siebenmann, Gustav (1985): *Bibliographie der aus dem Spanischen, Portugiesischen und Katalanischen ins Deutsche übersetzten Literatur: 1945–1983*, Tübingen: Niemeyer.
- Stegmann, Tilbert D. (1979): «Llibres catalans recents sobre temes catalans (anys 1970–1979)», *Butlletí del llibre en català* 2 (juny–setembre), [10]–[12].
- Strosetzki, Christoph (1988): *Bibliographie der Hispanistik in der Bundesrepublik Deutschland, Österreich und der deutschsprachigen Schweiz*, Frankfurt am Main: Vervuert.
- Wirf, Maria / Estelrich, Pilar (2004): «Zur Übersetzung aus dem Katalanischen», *Romanistik in Geschichte und Gegenwart* 10:1, 33–54.

